

שוב בגרמניה

למחרת ליוותה אותי אניה לרכבת. נסעתי שוב מערבה, בחזרה לכיוון גרמניה, כמעט באותה הדרך בה נסעתי כבר בשנת 1943 ואחר כך בה חזרתי לפולין שמונה חודשים קודם. הקבוצה שלנו הייתה מורכבת מיהודים מכל הגילים, ילדים צעירים, מבוגרים וזקנים. בתחנה בקרבת הגבול הפולני ירדנו מהרכבת ועלינו על משאית. ישבנו במשאית פתוחה, על הרצפה, בשני הצדדים. ה"מְכָר" שלייד הנהג "סידר" דברים עם חיילים פולנים שבתחנת הגבול. עברנו את הגשר על נהר אוֹדֶר והגענו לתחנת גבול. שוב נעצרה המשאית. אבל כאן עלה פתאום אחד החיילים הרוסים על ארגז המשאית בה ישבנו. נבהלנו מאוד כי חשבנו שברצונו לבדוק תעודות מעבר - שכמובן לא היו לנו. אך החייל רק דפק על גג הקבינה, צעק לנהג לנסוע, ובעצמו הוריד מהר את הכובע הצבאי ואת מעילו עם דרגות סמל והתיישב בינינו. היה זה יהודי אשר החליט "להשתחרר" מהצבא האדום. הוא עשה איתנו את כל הדרך מעבר לאזור הכיבוש הרוסי. במשאית וברכבת נוספת הגענו לברלין, שאמנם הייתה מחולקת לארבעה אזורי כיבוש, אבל ללא ציון ברור של

גבולות, ועדיין ללא החומה המפורסמת. בברלין נודע לי שלפי שעה אין אפשרות להתקדם הלאה, כי הרוסים סגרו את הגבולות בין אזור השליטה שלהם ושטח הכיבוש המערבי ולא איפשרו מעבר אוכלוסיה אזרחית. נשארתי בברלין כחודש.

בברלין ניתן היה אמנם להרגיש בתוצאת המלחמה. אמנם היו בתים שרופים והרוסים, אך המצב של העיר לא דמה כלל לזה של בווארשה ההרוסה כליל. אחרי תום הקרבות תושבי ברלין התאוששו כנראה מהר. תוך חצי שנה הייתה בעיר תחבורה מלאה - רכבת תחתית, חשמליות ורכבות הפרברים. נפתחו רק מעט חנויות, אבל חיי תרבות היו מלאים.

בזמן שהמתנתי לאפשרות לזוז מערבה לא היה לי מה לעשות. תרתי את העיר ובשעות אחה"צ הלכתי למופע תרבות. נדמה לי שאף פעם, לא קודם ולא אחר כך, לא ספגתי כל כך הרבה תרבות - התיאטרון המפורסם ע"ש מְקֶס רֵיינְהַרְדְט פעל מלא. פעמיים ראיתי שם את הצגתו של לְסִינְג "נתן החכם" עם השחקן הנהדר פאול וְגֶנְר בתפקיד נתן. הייתה זו חוויה של ממש, אשר רגשה לא רק אותי אך גם את הגרמנים שישבתי בקירבם, ואשר פה ושם מחו דמעה, למשמע נתן היהודי, המקונן על הרס משפחתו על ידי האויב. בתיאטרון זה ראיתי גם הצגות נוספות. שמעתי ביצוע יוצא מן הכלל של האורטוריה "המשיח" של הנדל עם תזמורת ומקהלה גדולות. ראיתי אופרות ואופרטות טובות, אמנם לא במשכן האופרה הברלינאית שנהרס במלחמה, אבל באולם ארעי אחר. באזורים אמריקאים, אנגלים וצרפתים של ברלין ראיתי גם סרטים, כל כך שונים מסרטי התעמולה הרוסיים. בדרך

כלל הלכתי להופעות אלה לבדי.

גרתו בפרבר העיר, בחדר שכור אצל משפחה גרמנית תרבותית. לא חקרתי את עברם ודעותיהם והם גם לא התענינו במיוחד בי. היו לנו יחסים תקינים למרות כל מה שעבר עלי ובוודאי גם עליהם. מדי יומיים התקשרתי לראש הקבוצה שלנו, לשמוע על סיכויי תזוזה.

הודעה על תזוזה אמנם הגיעה. הקבוצה נאספה שוב ונסענו ברכבת בכיוון מְגֵדְבוּרְג, עיר גדולה בקירבת גבול האזור הרוסי. משם המשכנו ברכבת צרת המסלול, דומה מאד לזו בה עבדתי עוד שנה קודם לכן. הגענו לעיירה קטנה סמוך לגבול, ונכנסנו לפונדק שבקירבת התחנה. בשעה 11 בלילה הגיע המדריך שלנו. התקדמנו איתו ברגל ובשלב מסויים הוא ציווה לשכב על הארץ. למעשה שכבנו בשלג כי האדמה הייתה מכוסה בשלג גבוה. המדריך בעצמו הסתלק - הלך להתחקות אחרי תנועת השומרים הרוסים שפטרלו לאורך הגבול. שכבנו בשלג ובקור עז כשעתיים. פחדנו מאד כי שמענו שהרוסים נוהגים קודם לירות ושואלים רק אחר כך. אבל הכל הסתדר יפה. כעבור שעתיים חזר המדריך הלכנו אחריו מעבר לגבול, אל העיירה הסמוכה, שוב לפונדק - אך הפעם כבר באזור השליטה האנגלית. הרכבת הביאה אותנו לעיירה בראונשווייג, שם קיבלו אותנו אנשי הקהילה היהודית. הם שיכנו אותנו בבית ספר נטוש, האכילו בצנעה ואף סיפקו בגדים חמים לאלה שחסר להם ביגוד כזה. אחרי טיול ארוך ושכיבה של שעתיים בשלג ובקור היינו תשושים, קפואים כמעט ועייפים מאד.

מבראונשווייג כל אחד מהקבוצה יצא לדרכו. אני המשכתי, הפעם בקרון משא, לכיוון קֶלן. היה לי הרושם

שגרמניה כולה נמצאת בנסיעה. היה זה כבר מעל חצי שנה אחרי גמר המלחמה והאנשים עדיין התרוצצו בארץ כולה. תחנות הרכבת היו מלאות אנשים. באזורים בהם עברנו מרבית תחנות הרכבת היו הרוסות בהפצצות, ולכן בהמתנת מעבר מרכבת אחת לשניה ישבנו במקלטים שמתחת לתחנות. הצפיפות הייתה גדולה. זכור לי שפעם ניסיתי להדליק סיגריה במקלט כזה והגפרור פשוט לא רצה להדלק - לא היה מספיק חמצן.

מקלן המשכתי דרומה. מטרתי הייתה העיר קוֹנְסְטַנְץ שעל הגבול השוויצרי. בשוויץ גר הדוד היפק עם אשתו ועם בתו לולו. קיווייתי שאוכל להגיע אליהם, כי אצלם היו הנירות האמריקאים שלי.

הנסיעה הייתה מקוטעת ועברתי כשלוש רכבות שונות עד שהגעתי לקונסטנץ. בדרך ראיתי את ההרס אותו עשו ההפצצות האמריקאיות במערב גרמניה. היה הבדל גדול בין הערים כמו מְנֵהִיִּים ולודוויגְסֶהֶפֶן, שתיהן הרוסות כליל, כמעט כמו וארשה, ובין הערים במזרח, בהם עברתי קודם, שבהם כמעט ולא נראו תוצאות המלחמה.

קונסטנץ, עיר בינונית בגודלה, נמצאת בקצה המערבי של האגם בּוֹדֶנְסֶה, במקום בו הנהר רִיין יוצא בדרכו לאורך אירופה המערבית אל הים הצפוני. הדרך מקלן ועד קונסטנץ עוברת לאורך הנהר הזה, ולפי השמועה היא עוברת באחד הנופים היפים באירופה. אך אני לא הצלחתי לספוג את הנוף, אולי בגלל קשיי הדרך, בכל אופן מהנסיעה לקונסטנץ לא זכור לי כמעט כלום.

הקהילה היהודית בקונסטנץ הייתה מורכבת מיוצאי פולין בלבד. הכל התנהל שם בפולנית. נתקבלתי מיד לעבודה במשרדי הקהילה, בשכר סמלי. זאת בעיקר בגלל

ידיעתי השפה הצרפתית, כי האזור היה בתחום השליטה של צרפת. אינני יודע האם היו בקונסטנץ גם תושבי קבע יהודים, אך לא היה לנו כל מגע עם כאלה. כל באי המשרד היו עקורים - Displaced Persons (DP); לצרכי יום יום דאג הארגון UNRA, שהוקם לשם טיפול בעקורים כמונו, וכן הממשל הצרפתי, שהתערב רק מעט בנעשה אצלנו. בזמן שהותי בקונסטנץ התקשרתי חברתית עם קבוצה של כעשרים איש, בחלקם עובדי הקהילה המתנדבים כמוני. גם כאן הלכנו למופעי בידור, ולתיאטרון גרמני טוב שהיה בקונסטנץ, וערכנו מסיבות בחגים.

בפסח קיבלנו משלוח גדול של יין מארץ ישראל. חצי בקבוק יין אדום לכל אדם שבקהילה. אנו, עובדי משרד הקהילה קיימנו מסיבה משותפת. עד כמה שזכור לי לא היה זה סדר מסורתי, כי כולנו היינו רחוקים ממסורת יהודית, מתבוללים פחות או יותר כמוני, אבל הכנו ארוחה טובה. כבידור נתן אחד החברים הופעת טלפתיה. ההופעה שלו, איש רציני ומבוגר, הייתה כל כך משכנעת שעד היום אני מאמין שקיימים אנשים אשר יש להם כשרונות טלפתיים.

במסיבה שתינו כמובן יין. מאחר שהתפריט שסופק לנו על ידי הממשל הצרפתי כלל יין שולחן, היינו רגילים לשתייה ולא הגבלנו את עצמנו, אלא שהפעם היה זה יין ארץ-ישראלי כבד. אמנם לא עלה לנו לראש, אבל הכביד מאד על דרכנו הביתה. הובלנו זה את זה כשאחד תומך בשני.

מיד עם בואי לקונסטנץ יצרתי קשר עם הדודים בשוויץ. צמודה לקונסטנץ הייתה עיירה שווייצרית קרוֹיֶצְלִינגֶן. הדוד היפק הגיע לשם מֶצֶיֶךְ. הוא הסביר שאין לו כל

אפשרות לקלוט אותי בשוויץ כי השלטונות שם לא יסכימו לבואי ואפילו יעצרו אותי במחנה פליטים אם אגיע ללא אישור. נפגשנו מספר פעמים בבנין משמר הגבול, שבין שתי העיירות. ביררנו את אופן הפעלת המסמכים ששלחו לי הדודים מניו-יורק. גם כאן הדבר היה מסובך, כי הסתבר שעלי להרשם בתור בקונסוליה של ארה"ב ולהמתין, כנראה, שנים רבות לקבלת אישור כניסה.

משרדי הקהילה בקונסטנץ טיפלו גם ברכוזי יהודים שגרו בעיירות הסמוכות. בין אלה הייתה קבוצה של נוח"ם - "נוער חלוצי מאוחד" המסונף לקבוץ המאוחד, וכן קבוצה של חברי השומר הצעיר, שהמתינו לאפשרות עלית ארצה. הגזברית של חברי גרעין השוה"צ הייתה בחורה ג'ינג'ית, נמרצת, חדורת רוח ציונית ותנועתית. היא החליטה "להחזיר אותי בתשובה" - לציונות. בשיחות של שעות רבות, אותן ניהלנו כל פעם שהגיעה לקונסטנץ לרגל עיסוקיה, היא הסבירה לי חלוציות מהי.

היא סיפרה על אנשי פלמ"ח אשר שכבו על גדרות תיל בכדי לאפשר ליהודים לברוח ממחנות הסגר של הבריטים, על חיי הקיבוץ הנהדרים וכו' וכו' - כל זאת כמובן רק מתוך שמיעת שליחים, כי היא בעצמה בארץ עוד לא הייתה. במשך שעות ארוכות התהלכנו והתווכחנו. אני, כמובן, סתרתי את כל הנימוקים שלה וייצגתי עמדה אנטי-ציונית ואנטי-קיבוצית, ולא דווקא מתוך כך שהייתי משוכנע בדברי, אבל יותר על מנת לעורר ויכוח שממנו נהנית. באחת הוויכוחים הסוערים בינינו אמרתי מתוך קנטרנות: "את מתלהבת מדי מדברים שאינך יודעת בבטחון. אני יכול לשער לעצמי שבסופו של דבר תגורי בתל-אביב ואני אבוא מהקיבוץ לבקר אותך". דברי פגעו

לאמריקה, ובכל זאת אני מתכוון לעלות לארץ ישראל".
אינני יודע איזה רושם עשתה על האיש ההצגה שלי. רק
מאוחר יותר נודע לי מה היא הועדה הזו, ומה אמורה
הייתה להיות מטרתה. אגב - אותו ג'אמס מקדונלד
התמנה מאוחר יותר לשגריר הראשון של ארה"ב

קבוץ הכשרה "גילינגן"

אחרי מספר חודשים בקונסטנץ החלטתי לשנות את
המקום. כמה אנשים צעירים מהחבורה שלנו עברו לקיבוץ
הכשרה שבעיירת גילינגן הסמוכה ואני הצטרפתי אליהם.
"קיבוץ הכשרה" היה כינוי לקבוצות אנשים צעירים
שהמטרתם המוצהרת הייתה הצטרפות או הקמה של
קיבוץ בארץ. לשם כך התארגנו קבוצות כאלה עוד בחו"ל
וניהלו חיים משותפים, הדומים עקרונית לחיי קיבוץ.
במקרה הזה הייתה זו קבוצה שאורגנה על ידי אנשי
הקיבוץ המאוחד, אם כי לא הייתה שם מגמתיות והדרכה
פוליטית או חינוכית כל שהיא. גרנו במבנה נטוש של

בה קשות אך בסופו של דבר כך אמנם היה. זוסי-נעמי
עלתה ארצה כשנתיים אחרי, וניסתה את חיי הקיבוץ, אך
כנראה המציאות הקיבוצית לא הייתה לרוחה והיא עזבה
יחסית מהר. ואנו עדיין נפגשים או מתקשרים טלפנית,
אני מלהבות הבשן, היא מתל-אביב.

בזמן הזה עדיין לא ראיתי את עצמי עולה ארצה, אך
האווירה הכללית בין האנשים שמסביבי הייתה ציונית.
האווירה הזו גרמה לי לראות את עצמי מחוייב לענין ארץ
ישראל. יחד עם זאת לא ויתרתי עדיין על כוונותי להגיע
לארה"ב. גם לא עקבתי במיוחד אחרי הנעשה בארץ. לא
ידעתי גם שהוקמה ועדה בינלאומית לענין ארץ ישראל.

עובדי משרד הקהילה נהגו להתחיל בעבודה מאוחר
יחסית - לא הייתה עבודה רבה ממילא וגם לא הייתה
סיבה למהר. אני דווקא אהבתי לבוא מוקדם, בשעה 8.00
בערך ולסדר את ענייני. בוקר אחד, כאשר היינו במשרד
רק עובדים מעטים, הופיעו שלושה אנשים מלובשים
רשמית ובהידור, שניים דוברי אנגלית, אחד גם דובר קצת
אידיש ואולי עברית. אני הייתי היחידי שיכול היה
להבינם. אמנם לא היה לי תפקיד ייצוגי כלשהו, אך בלית
ברירה קיבלתי אותם בשם הקהילה. בשיחה איתי הם
ניסו לברר את פרטי הקהילה ואת המגמות של חבריה.
הסברתי את מה שידעתי. ואז ראש הקבוצה, אמריקאי
גבוה, בעל שיער כסוף, שהציג את עצמו בשם מקדונלד,
שאל על התוכניות הפרטיות שלי. באופן הפגנתי שלפתי
מכיס את הנירות האמריקאים שלי ואמרתי:

Mr. McDonald, here I have an affidavit for the United
States, and still I want to go to Eretz Israel.
"מר מקדונלד, הנה ניירות שלי המאפשרים לי לנסוע

פנסיון גדול. מהשלטונות הצרפתיים קיבלנו מצרכים בשפע, וזה כלל יין שהוא רכיב הכרחי של תפריט צרפתי. בקבוצה היו כעשרים בניים ובנות בגילים 20-25. בין יתר פעילויות היו חוגים לתנ"ך, לעברית, להיסטוריה של א"י, הכל לפי יכולתם של חברי הקבוצה. אני לימדתי שם אנגלית.

אוכלים מרק ב"קבוץ הכשרה" - אני בצד שמאל

בתקופה זו החלטתי סופית לעלות ארצה. יש על כך אסמכתא במכתב אותו כותב בן-דודי ואצק (זאב) אחיו של אריה דביר (אז עוד לוּצֶק טֶמְפֶּל). הוא מספר על מכתב שקיבל ממני מגרמניה. לדבריו כתבתי שלמרות שקיבלתי נירות מהדוד אולק מניו-יורק החלטתי לוותר על גן העדן באמריקה, ובחרתי בגורל הקשה - עליה לארץ, והוא מצטט ממכתבי: "אם כבר עלי לעבוד קשה כמו סוס ולוותר על כל תענוגות החיים, הרי שעדיף שזה יהיה בארץ". דברי נשמעו קצת מגוחכים בעיני ואצק וגם לי היום הם נראים מצחיקים למדי, אך כנראה כך תארו לפני

את המצב והחיים בארץ.

בחג השבועות הייתי כבר בגיילינגן, שם ערכנו מסיבת חג. גם בקבוצת ההכשרה לא ידענו הרבה על המסורת. עלי, שהוכרתי כמקריא טוב, הוטל להכין קטע הקראה. היה לנו תנ"ך בפולנית, עיינתי בו ומצא חן בעיני דווקא הסיפור של מגילת רות. האמת היא שלא היה לי כל מושג שדווקא מגילת רות קשורה עם חג השבועות, כי משמעות החג הייתה לי זרה כליל.

יום לפני החג הודיעו לי שמגיע אלי אורח. המונית מתחנת הרכבת הביאה חייל הבריגדה העברית - אריה דביר. הסתבר שאריה החליט לחפש אותי, ותחילה נסע לשם כך לפולין. אחרי שהבחורות - אניה וזוסיה בלודז', סיפרו שאני בקונסטנץ - המשיך והגיע אלי לגיילינגן.

אריה התקבל אצלנו כשליח מהארץ, שהיה חסר לנו מאוד - הוא עזר מיד לארגן את מסיבת החג שבה אני הקראתי את מגילת רות והוא סיפר על הפלמ"ח ועל המחלקה הגרמנית בה היה חבר לפני גיוסו לבריגדה. אחרי המסיבה נשארנו שנינו בחדר. אריה פתח את התרמיל שלו והוציא משם מדים של חייל בריגדה. הוא הסביר שיש לי אפשרות להתחפש לחייל ובדרך זו לעלות לארץ. הלבטים היו קצרים. למחרת המונית הובילה שני חיילים עבריים - את אריה ואותי לתחנת רכבת. נסענו לעיר גֶנט שבבלגיה.